
MAGYAR NYELVJÁRÁSOK 51 (2013): 85–102.

A DEBRECENI EGYETEM MAGYAR NYELVTUDOMÁNYI TANSZÉKÉNEK LEKTORÁLT FOLYÓIRATA

*Gyóta**

KOVÁCS ÉVA

1. A tihanyi apátság 1211. évi birtokösszeírása Ság falu említésével kapcsolatban tartalmaz egy bizonyos *Jouta* helynevet, amely viszonyítási pontként szolgál a Somogy megyei Ság falu azonosításához, tudniillik a szöveg szerint az *Jouta*-n túl feküdt: „In territorio Simigiensis castris ultra *Jouta* in villa *Sagh*” (PRT. 10: 512). E hely másolati, illetve nem hiteles forrásokból is adatható: szerepel a Tihanyi alapítólevél interpolált változatában, 1055>1416: *Sag*, ultra *Jolta* (DHA. 1: 155) és az 1267. évi pápai megerősítő oklevélben, 1267/1297: in villa *Sag* iuxta *Jotha* (PRT. 10: 526). Ezek a források ugyancsak viszonyítási pontként említik a bennük *Jolta* ~ *Jotha*-ként szereplő helynevet. Bizonyára azal is összefüggésben, hogy a név az oklevelek szövegében viszonyító szerkezetben fordul elő, nincs megemlítve mellette a hely fajtája, s így nem tudjuk pontosan meghatározni, hogy milyen objektumot is jelölhetett. Ebben a kérdésben a további oklevélbeli előfordulások sem lehetnek segítségünkre, később ugyanis ez az elnevezés nem szerepel a középkori forrásokban.

A Tihanyi összeírás *Jouta* és a nem hiteles forrásokban felbukkanó *Jolta* ~ *Jotha* nevek együttes előfordulása, továbbá birtoklástörténeti érvek alapján szokás az általuk jelölt helyeket azonosítani. A fontosabb fogódzót ez ügyben a tihanyi apátság birtokában lévő Ság falu jelenti, amelyet Marcali környékére, tehát Somogy megye északnyugati csücskébe, a Balatontól délre lokalizálhatunk. Ság falu ugyanis a Szent László korára hamisított oklevélben Hidas (*Hydas*) és Magyarai (*Magyare*) birtokok között felsorolva, Kéthely mellett található (+1092/+1274/1399: villa *Saag*, iuxta villam *Kethel*, DHA. 1: 284). ERDÉLYI LÁSZLÓ szintén a Szent László korára hamisított oklevelet, valamint az interpolált Tihanyi alapítólevelet alapul véve lokalizálja e helyeket. Ság településsel kapcsolatban megjegyzi, hogy több ilyen nevű hely ismeretes Somogyban, s a falut ennek alapján a megye legszélső délnyugati szögletébe, illetve Kéthelytől északra is lehet lokalizálni. A *Jouta* adatot a későbbiről ismert *Gyóta* nevekkal tartja azonosíthatónak. ERDÉLYI Somogyban öt-hat *Gyótá*-ról tud, de véleménye

* A tanulmány az MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport programja keretében készült.

szerint „itt a Marczali faluhoz tartozó puszta értendő s ez volt egykor az a falu, amelyen túl jó messze 1211-ben Ság falu következett” (PRT. 10: 397). Mindezeket figyelembe véve tehát az 1211. évi oklevélbeli *Jouta* denotatív jelentéséként valószínűleg a Kéthely közelében fekvő, Marcali városhoz tartozó pusztára gondolhatunk, amely a 19. századi térképeken is feltűnik: *Gyótán Puszta* (MKFT.), *Gyóta puszta* (HKFT.). Ma *Gyóta* néven ismert külterületi lakott hely és határrész (SMFN. 283). KISS LAJOS külön szócikkben tárgyalja *Gyótapusztá*-t mint Marcalihoz tartozó települést, és adatai között a Tihanyi összeírás itt tárgyalta nevét is közli (FNESz. *Gyótapuszta*).

A fent említett adatok helyesírási és hangtani jellemzői azt mutatják, hogy a *Gyóta* névforma esetében hangtörténeti szempontból a szó elején $j > gy$ változással kell számolnunk. A $j > gy$ affrikáció vagy inkább — mivel a nyelvtörténeti szakirodalom újabban a gy -t a zárhangok között tartja számon (E. ABAFFY 2003: 316) — zárhangúsodás gyakori jelenség volt az ómagyar korban és vélhetően még korábban is: a szókezdő finnugor j például gyakran alakult gy -vé (vö. **jalka* > *gyalog*, BÁRCZI 1958: 119, 163, E. ABAFFY 2003: 119–120), valamint — noha ez a mi esetünkben fonotaktikai okok miatt kevésbé lényeges körülmény — a j -nek a mássalhangzó + j , elsősorban az $r + j$ kapcsolatban történő affrikálódása vagy zárhangúsodása szintén megfigyelhető főleg a dunántúli nyelvjárásokban a 16. századtól kezdődően (pl. *borjú* ~ *borgyu*, *varjú* ~ *vargyu*, *várják* ~ *várgyák*, *dobj* ~ *dobgy* stb., vö. BÁRCZI 1958: 163, IMRE 1971: 254, ÚMTsz.).

A *Gyóta* helynév történeti adataiból (*Jouta*, *Jolta*) arra is következtethetünk, hogy a név első szótagbeli magánhangzója már az ómagyar korban is hosszú lehetett. Talán erre utal az *ou* jelölés (vö. BÁRCZI 1958: 96, lásd még KNEIEZSA 1952: 39, 56), de mindenképpen ezt mutatja, hogy a kérdéses hang helyén *ol* betűkapcsolat is szerepel, ami az *l* hang betoldására utal: ez csakis hosszú magánhangzónak a rövid magánhangzó + *l* hangkapcsolattal történő variálódása alapján lehetséges (pl. *bódog* > *boldog*, *szóda* > *szolda*, *szőke* > *szölke* stb., vö. LOSONCZI 1918: 130–131, BÁRCZI 1958: 98).

2. A *Jóta* ~ *Gyóta* helynév etimológiájáról keveset tudunk. Először PAIS DEZSŐ a Ság helynév elemzése kapcsán említi az 1211. évi oklevél *Jouta* adatát, ahol a *Jóta* és a *gyóta* 'saltus, silva, wald' közszó összefüggéséről szól (1913: 358). ERDÉLYI LÁSZLÓ — ahogyan fentebb láttuk — lokalizálja ugyan a *Jouta* ~ *Gyótá*-t (PRT. 10: 397), az etimológiájára azonban nem tér ki. KISS LAJOS pedig bizonytalanul fogalmaz ezzel kapcsolatban: „A *Gyóta* helynév előzménye a tisztázatlan etimológiájú régi magyar, nyelvjárási *gyóta* 'erdő; legelő' (TESz. 1: 1133) főnév lehetett.” (FNESz. *Gyótapuszta*). Ezt a bizonytalanságot tükrözi a TESz. is, amely (talán az OklSz. nyomán) az 'erdő, legelő' jelentésű *gyóta* köznév adatai közé kérdőjellel felveszi a Tihanyi összeírás *Jouta* adatát is. Úgy gondolom, az 1211. évi összeírás *Jouta* helynévének, illetve a mai *Gyóta(puszta)*

elnevezésnek akkor juthatunk megnyugtatóan a nyomára, ha a *gyóta* közszó nyelvtörténeti, nyelvjárás-történeti, etimológiai kérdéseiben is tisztábban látunk. Erre teszünk kísérletet az alábbiakban.

A *gyóta* mai köznyelvi használatáról kevés adatunk van. Az ÚMTsz. csak az Ormánságból és Sümeg környékéről közli a lexémát 'legelő' jelentésben (vö. még OrmSz., NEMES 2005: 80), de utóbbi helyen frazéma részeként is szerepel: *kiteszi gyótára* 'köszemlére' (ÚMTsz.). A somogyi származású KIRÁLY LAJOS Somogy megyében végzett nyelvjárasi és névtani vizsgálatai során összegyűjtötte azokat a földrajzi nevekben szereplő közszókat, tájszókat, amelyek nagyrészt ma már elavultnak számítanak, s ezek közé felvette a *gyótá*-t is 'ritkás fás legelőerdő, nagyobb erdei tisztás' jelentéssel (2003: 109). Újabbán ANDRÁSFALVY BERTALAN a *gyótá*-t olyan legelőerdőnek, azaz régi, sajátosan sokféle haszonvételeire kezelt, alakított erdőnek tartja, amely Európában többnyire a 18. századig másutt is megtalálható volt (2013: 1319). MAÁ CZ ENDRE másodlagos forrásokból dolgozva a térképek földrajzi értelmű tájszavait tartalmazó szótárában szintén említi a *gyótá*-t 'legelő', 'liget' és 'cser' jelentésben (1955: 15).

A *gyóta* a 19. századból valamivel bővebben adathozható. TÖRÖK GÁBOR egy 19. század eleji tájszógyűjteményből 'legeltető pusztá', illetve 'erdő' értelemben dunántúli tájszóként közli (1958: 87). KÖRÉ SZ KELEMEN saját gyűjtése alapján a *gyótá*-t 'liget' jelentésű somogyi tájszónak tartja (1873: 376). Az MTsz. egyrészt 'liget' értelmezéssel közli Somogy megyéből, másrészt az Ormánságból 'legelő' jelentéssel is felveszi. A 19. századi értelmező szótárakban is megtalálható a *gyóta* közszó: CZUCZOR GERGELY és FOGARASI JÁNOS 'jó tanya, jó hely, legelő hely' jelentésű baranyai tájszónak tekinti (CzF. *Gyóta 1.*), BALLAGI MÓR pedig Sümegről idézi 'legelő' értelmezéssel (1867: 488).

A szó történetéről és eredetéről nem sokat tudunk. A TESz. szerint „Ismeretlen eredetű. Alak- és jelentésváltozatainak egymáshoz való kronológiai viszonya nem tisztázható.” Jelentéseként 1. erdő, 2. legelő; erdei legelő értelmet ad meg, s megállapítja, hogy „Az 1. jelentésben elavult; a 2. jelentésben nyelvjárasi szó.” (TESz. *gyóta*). További etimológiai szótáraink vagy nem említik a *gyóta* közszót, vagy a TESz.-hez hasonlóan ismeretlen eredetűnek tartják (vö. EWUng. *gyóta*).

A *gyótá*-val etimológiai szempontból bizonyára összetartozik a *gyótán* tájszó is, amely 'szőlőhegy gerincén vezető út két oldalára épített pincék előtti szabad térség' jelentéssel került be a szótárak, szógyűjtemények egy részébe (vö. GAÁL 1886: 575, MTsz. *Gyóta*, MAÁ CZ 1955: 15, ÚMTsz. *gyótán*). A *gyótán* nagy valószínűséggel a *gyóta* -n határozóragos alakjának lexikalizálódásával jött létre.¹ Nem vonható viszont ide a hangtani hasonlóság okán esetleg gyanúba jövő 'ju-

¹ Viszonylag gyakori jelenségként tarthatjuk számon a helynevek körében azt a változást — mivel a helynevek többnyire helyhatározóragos alakjukban használatosak —, amelynek során egy név helyragos alakja alapalként rögzül (pl. *Doborján, Köbblin*, KISS 1995: 30–31, vö. még HOFFMANN 1993: 139, TÓTH 2008: 153–154).

tányosan, kedvezményes áron, olcsón' értelmű *jután* ~ *gyután* (vö. CzF. *jután*, SZALAI 1957: 237, ÚMTsz. *jután*), mivel ez a *jut* (> *jutányos*) származéka (vö. TESz.), de szintén nem tartozik össze az Erdélyből adathozható 'egy fikarcnyi, firkantás' jelentéssel bíró *jóta* (SzT. 5.) lexemával sem, ez ugyanis a *jotta* szavunkkal azonos (vö. TESz.).

3. Mivel a *jóta* ~ *gyóta* egyértelmű földrajzi köznévi szerepe megállapítható a magyar nyelv történetében, talán joggal tehetjük fel, hogy helynevekben jóval bőségesebben adathozható, mint közszói funkcióban. Előfordulásait keresve ezért átnéztem a magyar nyelvterületre vonatkozó helynévgyűjteményeket a lehető legteljesebb mértékben, és a nyelvtörténeti változásokat figyelembe véve összeállítottam egy a *Gyóta*, *Jóta*-féle neveket tartalmazó névtárat. Az alábbiakban ennek tanulságait mutatom be.

Az ide vonható helynevek tárából világosan kitűnik, hogy Somogy megye mai helynévanyagában igen gyakran (41 településen különböző előfordulásokkal) szerepel a *Gyóta* elnevezés. Viszonylag gyakran tűnik fel Zala megyében is, ott azonban csak 14 településen találjuk meg, és Baranyában, ahol három névben, valamint Veszprém megyében, ahol csupán egyetlen névben szerepel. A továbbiakban az egymástól elkülönülő egyes *Gyóta* (vagy ilyen névrészt, névelemet tartalmazó) neveket külön sorszám alatt sorolom fel. Az egyazon *Gyótá*-hoz köthető helynévi előfordulásokat — ha azok különböző települések névanyagában szerepelnek — a sorszám utáni betűkkel jelölöm. Legelől annak a településnek a nevét adom meg, ahol a kérdéses név előfordul. A névtár után álló térkép-mellékleten pedig egyrészt a *Gyóta* nevek területi elterjedését ábrázolom a települések feltüntetésével, másrészt pedig a *gyóta* közszó előfordulásait mutatom be.

Somogy megye:

1. Varászló — 1974: *Gyóta* 'erdő', 1852: *Gyóta*, erdő (SMFN. 106/40).²

2. Sávoly — 1974: *Gyóta-puszt*a 'lakott hely', 1864: *Gyóta*. E településen említenek egy *Gyótai-mező* nevű szántót, valamint egy *Gyótai-csapás* nevű utat is (SMFN. 83/18, 19, 24).

3. Somogyzsitfa — Csak történeti forrásban szerepel: 1852: *Gyóta*, erdő (SMFN. 91/32).

4. Nagyszakácsi — 1974: *Gyóta* 'erdő, szántó, rét', 1852, 1864: *Gyóta*, 1864: *Gyótai e[rdő]*. E településen említenek egy *Gyótai-homok* nevű rétet is (SMFN. 103/20, 36).

5. Szenyér — 1974: *Gyóta* 'szántó' (SMFN. 105/115).

6a. Marcali — 1974: *Gyóta* 'erdő, lakott hely', 1852: *Gyótai Major*, 1864: *Gyótai Pusta*. E településen említik még a *Kis-Gyóta* nevű erdőt (ugyanilyen formá-

² A hivatkozásnál feltüntetett számok a könnyebb azonosíthatóság végett a helynévgyűjteményekben található településszám/objektumsorszámra utalnak.

ban 1852-ben és 1864-ben is), valamint a *Nagy-Gyótai-vágás* nevű szántót is (SMFN. 87/323, 352, 359).

6b. Bize — A ma már Marcalihoz tartozó, tőle délnyugatra fekvő egykori Bize településen említett 1974: *Kis-Gyóta* nevű rét, valamint az 1974: *Gyótai-erdő* nevű erdő (SMFN. 93/54, 61) a Marcaliban található *Gyóta* szomszédságában szerepel.

6c. Csömend — A Marcalitól keletre fekvő Csömenden említett 1974: *Gyótai-út* (SMFN. 88/71) a Marcali településen található *Gyótá*-ra vezető utat jelölte, így a neve ezzel a *Gyótá*-val van összefüggésben.

6d. Libickozma — A Marcalival délkelet felől határos Libickozma településen említett *Gyóta* nevű birtok, illetve erdő (1806: *Gyóta*, praedium, LIPSZKY Mappa, 1852: *Gyóta*, 1974: *Gyóta*, SMFN. 96/81), valamint az ugyanitt található 1974: *Gyótai-út* nevű út (SMFN. 96/92) szintén a Marcali faluban említett *Gyótá*-val hozható kapcsolatba, s annak nagy (több település területére is átnyúló) kiterjedésére enged következtetni (SMFN. 96/81, 92).

7. Somogyvár — 1974: *Gyótai erdő* 'erdő', 1852, 1864: *Gyóta alsó*, 1852: *Gyóta felső*, erdő (SMFN. 28/173, 196).

8. Pamuk — Csak történeti adatokban fordul elő: 1852: *Kis gyóta*, 1864: *Kis gyótai e[rdő]*, valamint 1852: *Nagy gyóta*, 1864: *Nagy gyótai e[rdő]* (SMFN. 30/80, 81). A források szerint a nevek csak erdőt jelöltek. 1974-ben az adatgyűjtéskor az adatközlők úgy tudták, hogy ezek egykor Somogyvárhoz tartoztak. Pesty adatközlője ugyaninnen említi 1864: *Gyótai két birka akol-t* is (SMFN. 30/+). A fentiek alapján nem zárható ki az sem, hogy a 7. Somogyvár és a 8. Pamuk településen lévő *Gyótá*-k összefüggő területet jelöltek.

9. Somogyjád — Csak történeti adatokban fordul elő: 1864: *Kisgyóta*, amely pontosabban nem lokalizálható, de ugyanezen a településen feljegyezték a nevet mondókákban is, 1974: *Kisgyóta* (SMFN. 123/183, +).

10a. Kutas — Ma külterületi lakott helyet jelöl, 1974: *Gyóta*, ugyanez szerepel már a 19. század elején és közepén is, 1806, 1864, 1865: *Gyóta*, praedium (LIPSZKY Mappa). Az egykori uradalmi birtok két központját 1974: *Fősső-Gyóta-pusztá*-ként (1869–1887: *Felső-Gyóta psz.*, HKFT.) és 1976: *Alsó Gyóta*-ként (1852: *Alsó-Gyóta*, 1869–1887: *Alsó-Gyóta psz.*, HKFT.) ismerik. Az egykori 1865: *Gyótai mező*, 1857: *Gyóta mező* (MKFT.) két részét 1974-ben *Ásó-* és *Fősső-Gyótai-mező*-nek nevezik (1852, 1865: *Alsó-Gyóta*). Régóta található rajta erdőterület is, 1865: *Gyótai e[rdő]*, 1974: *Gyótai-erdő*, s szerepel a településen 1974: *Gyótai ut* is. (A külön nem jelölt adatok forrása a SMFN. 208/91, 124, 139, 143, 144, 162, 188, 196, 197, 201).

10b. Nagybjom — A Kutassal északkelet felől határos Nagybjom településen közvetlenül a *Gyóta* nevű kutas terület folytatásaként egy 1974: *Gyótai-határ* nevű szántó található (SMFN. 145/385).

11. Beleg — A Kutassal délről határos Beleg településen említett *Gyóta* (1865: *Gyóta*, 1974: *Gyóta*) a kutas határ szomszédságában szerepel. Ezt a helyet *Marhalegelő*-ként is említik (SMFN. 209/63). Minthogy azonban ez a kis kiterjedésű határ-

rész távolabb esik a kutas *Gyótá*-nak nevezett egykori nagyobb birtok területétől, attól független megnevezésnek tarthatjuk.

12a. Somogysárd — 1974: *Kis-Gyóta* ~ *Kis-Gyótai-dülő* 'szántó', 1852, 1859: *Kis gyóta*. Régen tölgyes erdő volt, ezen van a *Kis-gyótai-kut*. E településen említik még az 1974: *Nagy Gyóta* (1852: *Nagy Gyota feletti*) ~ *Gyótai-erdő* (1852, 1859: *Gyótai-erdő*) nevű erdőt (SMFN. 137/213, 238, 240, 272).

12b. Mezőcsokonya — 1974: *Gyótai-dülő* 'szántó'. E helyet ma *Gyóta-ajjai-dülő*-nek is említik (SMFN. 134/193). Minthogy a somogysárdi határ mellett az ot-tani *Gyóta* nevű területek közelében fekszik, ugyanannak a nagyobb területnek a megnevezési körébe tartozhat bele.

12c. Kaposfő — 1974: *Gyóta* 'szántó' (SMFN. 156/47). A hasonló nevű somogysárdi és mezőcsokonyai határrészek mellett fekszik, ezért azokkal azonos névről lehet szó.

13. Somodor — 1974: *Gyótai-dülő* 'szántó', 1860, 1892: *Gyóta* (SMFN. 125/72).

14. Magyaratád — 1974: *Kis-Gyóta* és *Nagy-Gyóta* 'szántó'. E helyeket ma *Kis*- és *Nagy-irtás*-ként is említik. A történeti forrásokban 1852: *Jota*, 1860: *Gyóta* szerepel (SMFN. 126/23, 25).

15. Kisasszond — 1974: *Kis-Gyóta* 'szántó', 1852, 1886: *Kis-Gyóta*. Régebben legelő volt (SMFN. 163/106).

16. Bárdudvarnok — 1974: *Gyóta* 'szántó, erdő', 1864: *Gyóta*. A történeti forrásokban 1852: *Közép-gyóta* is szerepel. E településen említik még az 1974: *Gyótai-tető* nevű szántót, valamint egy *Büdös-vőgy* nevű helyet is, ami az 1960-as kataszteri térképen *Gyóta pu[szta]*-ként jelentkezik (SMFN. 166/252, 253, 257).

17. Kadarkút — 1974: *Gyóta* 'határrész', 1852, 1864, 1865: *Gyóta*. E településen említik még a *Gyótai-tanya*, a *Gyótai-temető*, a *Gyótai-legelő* nevű helyeket is, valamint innen adatható történeti forrásokból az 1852: *Felső-Gyota*, 1865: *Felső-gyóta* (SMFN. 184/40, 109, 116, 117, 163). Az adatok alapján egykor lakott hely lehetett.

18. Somogybükkösd — 1974: *Gyóta* 'szántó'. Innen adatható még egy 1974: *Karikós* nevű legelő is, amely történeti forrásokban 1852: *Karikós gyóta*, 1864: *Karikós Gyóta* néven szerepel. A névnek 1865: *Gyotván*, 1974: *Gyotvány* változata is előfordul (SMFN. 195/67, 68).

19. Porrogszentpál — A település északi csücskében 1864: *Gyótai e[rdő]* szerepel (SMFN. 196/7).

20. Porrogszentpál — A település keleti határszélén, távol az előző helytől 1865: *Gyóta* nevet találunk (SMFN. 196/25).

21a. Porrogszentpál — A kis határu településen a falu legdélibb pontján a fentiek mellett, de azoktól távolabb szerepel 1974: *Gyótai-rét* 'rét', 1852: *Gyótai*, 1864: *Gyótai rét* nevű hely is (SMFN. 196/46).

21b. Gyékényes — 1974: *Gyóta* 'erdő, legelő', 1852, 1864: *Gyóta*. Pesty adatközlője ennek két részét említi, 1864: *Kis-Gyóta*, *Nagy Gyóta* (SMFN. 204/34, 39). E nagyobb területtel szomszédos a Porrogszentpálon említett *Gyótai-rét*, így a két név bizonyára összefügg egymással.

22. Csurgó — 1974: *Gyóta* 'szántó'. Erre a helyre vonatkozóan a történeti forrásokban 1852: *Gyótai*, 1864: *Gyótai e[rdő]*, 1865: *Gyóta* adatokat találunk. A közéletben említik még a *Gyóta-széli dülő* nevű szántót (1865: *Gyótára d[ülő]*) is. Erről azt olvashatjuk, hogy „Gyóta nevű erdő volt itt, amit kiirtottak. Most pedig füves térséget hívnak erre felé gyótának” (SMFN. 202/333, 379). Ez utóbbi megjegyzés szerint a gyűjtés idején a településen a szót még közszőként is ismerték.

23. Berzence — A név itt csak történeti forrásokból adatható: 1852: *Gyota alsó*, *Gyota fölso*, 1884: *Alsó Gyóta e[rdő]*, *Felső Gyóta e[rdő]* (SMFN. 205/144, 201).

24. Nagyatád — A település keleti határszélén 1974: *Alsó-Gyóta* 'erdő' és *Felső-Gyóta* nevű helyeket említenek. Ezek előfordulnak 1852-ben is: *Alsó-Gyóta*, *Felső-Gyóta*, s ugyanekkor *Gyóta* összefoglaló nevet is használtak a nagy kiterjedésű területre (SMFN. 217/198, 448, 450).

25a. Nagyatád — A település nyugati határszélén 1852-ben említenek *Gyóta* és *Gyótai e[rdő]* neveket (SMFN. 217/485, 486).

25b. Tarany — A Nagyatáddal nyugat felől határos Tarany településen történeti forrásokból adatható 1852: *Gyótai Tabla* (SMFN. 219/348) a Nagyatád nyugati részén említett *Gyótá*-val van összefüggésben.

26a. Lad — 1974: *Gyóta* 'legelő' (SMFN. 226/82).

26b. Hedrehely — A történeti forrásokból adatható 1852: *Gyóta*, 1865: *Gyótai me[ző]* (SMFN. 188/142) valószínűleg a Hedrehellyel délről szomszédos Ladon említett *Gyótá*-val hozható összefüggésbe, mivel mindkét név a közös határvonal melletti területeket jelöli.

27. Bélavár — A név itt csak történeti forrásokból adatható: 1852: *Gyota kelti*, *Gyota nyugi* (SMFN. 227/15, 29).

28. Vizvár — 1974: *Gyóta* 'erdő', 1852: *Gyolta*. E településen ma említenek még egy *Kis-Kovács-erdő* nevű helyet is, amely a történeti forrásokban 1852: *Gyolta 2ik* néven szerepel (SMFN. 230/36, 55). A két hely közel fekszik egymáshoz, így azonos objektum megnevezésének tarthatjuk őket.

29. Heresznye — 1974: *Gyótai-erdő* 'erdő', 1852, 1864: *Gyóta* (SMFN. 234/3).

30. Bolhó — 1974: *Gyóta* 'erdő' (SMFN. 238/27).

31. Csokonyavisonta — 1974: *Gyóta* 'erdő', *Kis-Gyóta*-ként is említik. A történeti forrásokban 1864: *Gyótai* néven szerepel (SMFN. 233/212).

32. Kálmánca — 1974: *Ásó-Gyóta*, *Főso-Gyóta* (1865: *Főso-Gyóta*), *Bőső-Gyóta* (1852, 1865: *Bőső-Gyóta*) (SMFN. 237/14, 15, 16). A nevek egy nagy kiterjedésű erdő három részét jelölik.

33. Drávatamási — 1974: *Gyóta* 'szántó', 1852, 1865: *Gyóta*. E helyet ma *Gyótára-düllő-tábla*-ként is említik (SMFN. 247/90).

34. Potony — 1974: *Gyóta* 'szántó', 1864: *Jonta* (SMFN. 250/41).

35. Lakócsa — 1974: *Gyóta* 'erdő', 1864: *Gyóta*, 1883: *Gyóta* (SMFN. 252/107).

Baranya megye:

1. Drávafok — 1982: *Gyóta* 'erdő', 1864: *Gyóta* (BMFN. 2: 259/158). A Somogy megyei lakócsai *Gyóta* szomszédságában fekszik, így nem zárható ki, hogy azonos objektumot jelölt a két név.

2. Markóc — 1982: *Gyóta* 'erdő, rét, szántó', 1864: *Gyóta* (BMFN. 2: 270/59).

3. Királyegyháza — 1982: *Gyóta* 'szántó' (BMFN. 1: 149/300).

Zala megye:

1. Zalaapáti — 1964: *Sarog-Gyóta* 'szántó'. A kataszteri térképek *Sarokgyóta*-ként említik (ZMFN. 115/83).

2. Egeraracsa — 1964: *Kerég-Gyóta* 'legelő'. A kataszteri térképek *Alsóirtás*-ként említik (ZMFN. 120/86).

3. Orosztony — 1964: *Asztag-Gyóta* 'szántó'. A kataszteri térképek *Asztag gyótai*-ként említik. A learatott gabonát ide hozták (ZMFN. 212/40).

4. Gelse — 1964: *Gyóta-tető* 'legelő'. A kataszteri térképeken *Diósi legelő*-ként szerepel. A területre vezető utat *Gyótaji-ut*-nak, másképpen *Legelő-ut*-nak is nevezik (ZMFN. 218/28, 32).

5. Petrivente — 1964: *Gyótaji-keleti-dűllő*, *Gyótaji-nyugati-dűllő* 'szántó'. A kataszteri térképeken *Gyótai-keleti* és *Gyótai-nyugati* néven szerepel (ZMFN. 201/53, 55).

6. Molnári — 1964: *Gyóta* 'szántó'. Régen nagy erdő borította. E településen horvát nyelven említenek még három szántót, amelyek nevei a kataszteri térképeken *Gyóta*-ként szerepelnek (ZMFN. 206/38, 43, 48, 58).

7. Szepetnek — 1964: *Gyóta-pusztá* 'szántó'. Ezt a helyet *Gyótaji-mező*-ként is említik. A kataszteri térképeken *Gyóta pusztá*-ként szerepel (ZMFN. 250/83).

8. Fityeház — 1964: *Gyóta* ~ *Gyolta*. A kataszteri térképeken *Gyóta*-ként szerepel. Horvát neve *Dzsolta* (ZMFN. 255/13).

9a. Nagykanizsa — 1964: *Kizs-Gyóta* 'kaszáló' (ZMFN. 247/293).

9b. Nagyrécsa — A Nagykanizsával kelet felől szomszédos Nagyrécsa településen említett *Gyutaji*, más néven 1964: *Kizs-Gyutaji-dűllő*, a kataszteri térképeken: *Kisgyótai dűllő* nevű rét a közeli nagykanizsai terület folytatásaként szerepel (ZMFN. 242/84).

10. Bagolasánc — A kataszteri térképeken egy *Posta Gyóta* nevű hely található, amit ma *Stófárti-dűllő*-nek neveznek (ZMFN. 251/71).

11. Zalaszentjakab — 1964: *Olá-Gyóta* 'szántó', ezt a kataszteri térképek *Oláh gyóta*-ként említik. A szántót két oldalról a *Felső-Gyótaji-ut* és az *Alsó-Gyótaji-csapás* határolja (ZMFN. 243/21, 27, 28).

12. Galambok — 1964: *Cseke-Gyóta* 'szántó', a kataszteri térképek szintén *Csekegyóta*-ként említik (ZMFN. 237/48).

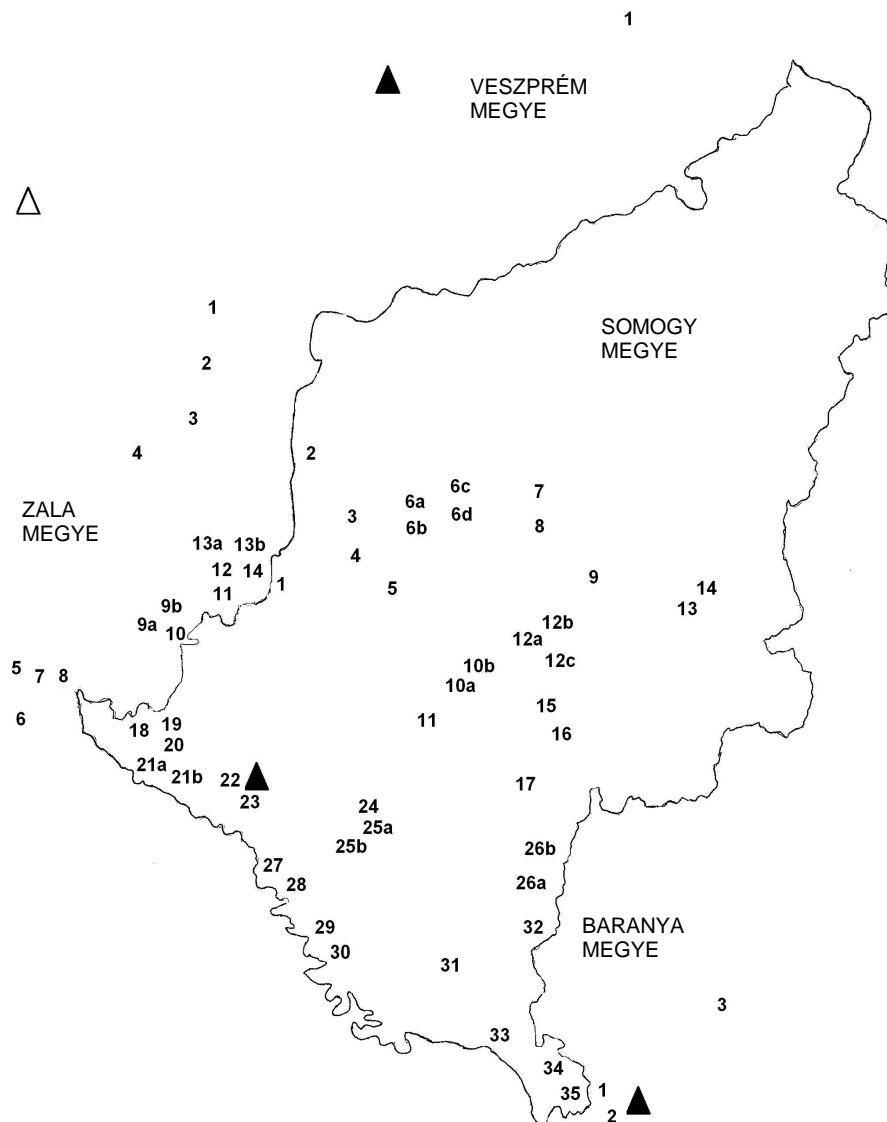
13a. Galambok — 1964: *Kizs-Gyóta* 'erdő' (ZMFN. 237/121). Távol fekszik az ugyancsak galamboki *Cseke Gyótá*-tól, így semmiképpen nem jelölhettek korábban sem azonos objektumot.

13b. Komárom (ma Zalakomár) — 1964: *Kizs-Gyóta* 'rét, szántó', a kataszteri térképeken is *Kisgyóta*-ként szerepel (ZMFN. 238/46). Valószínűleg összefüggő területet jelöl a vele nyugatról szomszédos galamboki *Kis-Gyótá*-val.

14. Komáromváros (ma Zalakomár) — 1964: *Égeti-Gyóta* 'szántó', a kataszteri térképeken is *Égeti gyóta*-ként szerepel (ZMFN. 238/79). A komáromvárosi *Kis-Gyótától* nagyon távol fekszik, így semmiképpen sem jelölhetett a két név azonos objektumot.

Veszprém megye:

1. Szentgál — 2000: *Gyótai-ódal* 'erdő', a kataszteri térképen (1927) ugyanígy szerepel (VeMFN. 4: 29/234).

1. térkép: A Gyóta helynevek területi elterjedése a települések feltüntetésével.
A háromszögek a szó közszói előfordulását jelzik (▲ gyóta, △ gyótán)

4. A *Gyóta* helynevek, illetve közszók előfordulási adataiból az alábbi következtetéseket vonhatjuk le.

4.1. A legszembetűnőbb sajátosság a szó területi előfordulása. *Gyóta* nevek Somogy megye déli-délnyugati felén, az ezzel érintkező Zala megye keleti szélén, illetve Baranya szintén szomszédos nyugati csücskében találhatók, egy kb. 60–70 km sugarú körön belül. A közszói előfordulások a helynevek elterjedésének peremén adathatók, az egyetlen Veszprém megyei helynévi előfordulással együtt. Ez talán azt jelzi, hogy a szó elterjedési területe egykor valamivel nagyobb lehetett, mint ma a helyneveké. Mindenesetre különös, hogy az egyetlen csurgói adat kivételével a közszó élőnyelvi elemként onnan adatható, ahol az helynévben egyébként nem szerepel, de még meglepőbb, hogy a sok helynévi előfordulás mellett nem maradt fenn sehol közszóként a *gyóta* a térségben. Ez a szóföldrajzi helyzet ugyanakkor — a szokatlan jellemzőkkel együtt — mégis reális képet jelezhet, hiszen a megrajzolásához átnéztem minden hozzáférhető megyei helynévtárat, és noha ezek nem fedik le a teljes magyar nyelvterületet, de a legkülönbözőbb térségekből állnak rendelkezésünkre. Arra alapozva is megbízhatónak gondolom a feltárt területi sajátosságokat, hogy a Dunántúlról csupán Fejér megyéből és Győr-Moson-Sopron megye egyes részeiről nem jelent meg helynévgyűjtemény, itt tehát aligha várható, hogy további gyűjtések elkészülte jelentősen bővítené a fentebb bemutatott szóföldrajzi képet. A 19. századból említett (táj)szótárak, tájszóközlések ráadásul tovább erősítik az itt tapasztaltakat, azok ugyanis somogyi, baranyai, illetve általában dunántúli tájszóként tüntetik fel a *gyóta*-t.

Kétségtelen ugyanakkor, hogy a történeti helynévadatok feltárásában nem támaszkodhattam kellően gazdag forrásanyagra, mivel a szóba jövő megyék gyűjtései ebben a tekintetben egyenetlenek: a Zala megyei kötet egyáltalán nem ad történeti anyagot, a Somogy és a Veszprém megyei kötetek a 19. század közepének forrásaiig nyúlnak vissza, egyedül a baranyai kötet tartalmaz gazdag történeti helynévanyagot, ebből a térségből azonban csupán három előfordulást tudtam regisztrálni. Abban az esetben, ha a Dél- és Közép-Dunántúl hozzáférhető történeti forrásanyaga mind térben, mind időben visszafelé bővülni fog, akkor vélhetően kronológiai tekintetben is jobban kiterjeszthetők lesznek a mostani tapasztalatok, s esetleg megmutatkozhat e lexéma diakrón területi mozgása, leginkább minden bizonnyal a visszaszorulása. A *gyóta* földrajzi köznévi vizsgálatában a területi-regionális szempont tehát kiemelt figyelmet érdemel, mivel az említett szűkebb területen mindenképpen élhetett tájszóként, földrajzi köznévi szerepe azonban — a fentebb mondottak fényében — régen elavulhatott. A területi egyezések alapján aligha lehet kétségünk afelől, hogy a térség egykori helyneveinek, s így bizonyára a Tihanyi összeírás *Jouta* nevének is köze lehet a közszóhoz.

4.2. A történeti adatok, noha igen gyéren állnak a rendelkezésünkre, az alábbi tanulságot hordozzák magukban. A *j*-s kezdetű adatok még a 19. századból is

feltűnnek: [14.] Magyaratád: 1852: *Jota*, [34.] Potony: 1864: *Jonta*, valamint az *l* betoldására szintén találunk élőnyelvi adatot: *Gyolta* (SMFN. 230/36, 55, ZMFN. 255/13). A történeti adatokból világosan kitűnik tehát, hogy az első részben bemutatott hangtörténeti változások egészen a 19. századig, sőt lényegében napjainkig is kihatóan jelen vannak.

4.3. A fenti adatösszeállításból az is megállapítható, hogy a *Gyóta* nevek meglehetősen sokféle helyfajta jelölnek, s jelöltek korábban, a 19. században is. Alaposabb áttekintéssel azonban néhány domináns jegyet e téren is ki tudunk mutatni.

4.3.1. A *Gyóta*, *Jóta*-féle neveket tartalmazó névtár egyértelműen jelzi, hogy az összes helynév között húsz olyan név van, ami ma is erdőt jelöl (lásd pl. SMFN. 28/173, 196, 106/40, 233/212, 238/27, BMFN. 2: 259/158, ZMFN. 237/121, VeMFN. 4: 29/234 stb.), de a jóval gyéribben rendelkezésre álló 19. századi adatok között is tíz erdőt megnevező névformát találunk (pl. SMFN. 30/80, 81, 91/32, 106/40, 196/7, ZMFN. 206/38, 43, 58 stb.). Közöttük előfordulnak olyan nevek, amelyek a 19. században is erdőt jelöltek, és ma is ilyen denotatív vonatkozásuk van (pl. SMFN. 28/173, 196, 106/40 stb.), sok esetben azonban arra vonatkozóan kapunk információt, hogy a régi erdőt kivágták, s az élőnyelvi gyűjtés idején már szántóként tüntetik fel az adott objektumot (pl. SMFN. 137/240, 202/333 stb.). A szinonim megnevezésként használatos *Irtás* (vö. [14.] Magyaratád: 1974: *Kis-Gyóta ~ Kis-irtás*, *Nagy-Gyóta ~ Nagy-irtás*, SMFN. 126/23, 25, [2.] Egeraracs: 1964: *Kerég-Gyóta ~ kataszteri térképeken Alsóirtás*, ZMFN. 120/86), valamint *Vágás* nevek (vö. [6a.] Marcali: 1974: *Nagy-Gyótai-vágás*, SMFN. 87/359) szintén a kérdéses helyek korábbi erdő mivoltát erősíthetik.

A helynévtárban lévő nevek között tíz olyan elnevezést is találunk, ami legelő vagy rét megnevezéseként szerepel (lásd pl. SMFN. 103/36, 196/46, 204/39, ZMFN. 120/86 stb.), s ez a funkció talán a somogyi erdők híres makkoltató legelőerdő jellegével hozható kapcsolatba. A makkoltatáshoz, azaz elsősorban a sertések (néhol juhok, kecskék és szarvasmarhák) bükk és tölgy makkján történő késő őszi és téli takarmányozásához megfelelő erdők a Dunántúlon elsősorban a Bakonyban, Somogyban, főként a Zselicégekben és az Ormánságban álltak rendelkezésre (vö. NéprLex. *makkoltatás*, *Somogy*). Ezek alapján pedig talán azt feltételezhetjük, hogy a *gyóta* közszó eredeti jelentése 'legeltetésre használt erdő' lehetett.

4.3.2. A határrésznévi jelentés mellett a *Gyóta* településnévi használatával is számolnunk kell. A névtárban három kisebb külterületi lakott helyet jelölő *Gyóta* elnevezést találunk: [6a.] Marcali: 1974: *Gyóta* 'lakott hely', 1852: *Gyótai Major*, 1864: *Gyótai Pusta*, SMFN. 87/352; [10a.] Kutas: 1974: *Gyóta* 'külterületi lakott hely', 1806, 1864, 1865: *Gyóta*, praedium, LIPSZKY Mappa, SMFN. 208/196; [17.] Kadarkút: 1974: *Gyóta* 'határ rész', *Gyótai-tanya*, *Gyótai-temető*, 1852, 1864, 1865: *Gyóta*, az adatok alapján egykor lakott hely lehetett, SMFN. 184/109. Az

utóbbi kettőről gyanítható, hogy azok inkább újabb keletkezésű külterületi lakott helyek lehetnek, egyedül a Marcalihoz közeli Gyóta, az 1211. évi birtokösszeírás *Jouta*-ja lehetett egykor tényleges település.

A Gyóta településnévi használatának kialakulása tipológiailag minden nehézség nélkül magyarázható a közszei előzményből a '(legelő)erdő' jelentésű földrajzi köznévi > mikrotoponima > településnév változási folyamattal. Hasonló, 'erdő' jelentésű régi szavainkkal azonos alakú településnevek ugyanis előfordulnak a régiségben: 1347: *Harazth* (Baranya megye, Cs. 2: 488, KMHsz. *Haraszt*), 1214/1550: *Kerecu*, villa, [1291–1294]: *Kerek*, villa (Bihar megye, Gy. 1: 632, KMHsz. *Kerek*). Az 'erdő' jelentésű földrajzi köznevekből jelentéshasadással keletkezett mikrotoponimák pedig még nagyobb számban adathozhatók a korai ómagyar korból (vö. KMHsz. pl. *Eresztvény*, *Liget*). Ez a változás az adott földrajzi köznevek specifikus jelentéstartalmával magyarázható, minthogy a speciális jelentéstartalommal rendelkező földrajzi köznevek jóval gyakrabban válnak hasadás útján helynévvé, mint az általánosabb fogalmi tartalommal bírók (pl. *eresztvény* 'fiatal, sarjadó erdő', TESz., vö. HOFFMANN 1993: 95–96, TÓTH 2001: 200–201, BÁBA 2011, lásd még KMHsz. *Aszó*, *Lak*, *Sár*, *Szeg* stb.). Mindezek alapján tehát a 'legeltetésre használt erdő' jelentésű *gyóta* földrajzi köznévből könnyűszerrel alakulhatott helynév.

A Gyóta névrészt tartalmazó helynevek összegyűjtése és térképre vetítése során egyértelműen kirajzolódnak az egykori Gyóta településekhez kapcsolódó névbokrok. A Marcalinál említett egykori Gyóta (SMFN. 87/352) névbokra (vö. *Gyótai-erdő*, *Gyótai-út*, *Nagy-Gyótai-vágás*, SMFN. 87/359, 88/71, 93/61, 96/62) és e helyek pontos lokalizációja az egykori Gyóta település nagy, több településre (az egykori Bize, Csömend, Libickozma) is átnyúló kiterjedésére enged következtetni. Hasonlóan a Kutason említett egykori Gyóta (SMFN. 208/196) sem egyedüli névként fordul elő, hanem a belőle alakult *Gyótai-erdő*, *Gyótai-mező*, *Gyótai-határ*, *Gyótai-út* (SMFN. 145/385, 208/124, 144, 195, 200, 201) nevek környezetében, s ez a hely nagyobb kiterjedését, fontosságát jelzi.

Az egykori települések azonosítása azonban nem mindig egyszerű feladat, ennek is megvannak ugyanis a maga sajátos buktatói. A mai névkörnyezet alapján például akár nagyobb területű települést is lokalizálhatunk, mint amilyen az valójában volt. E szempontot az egykori elpusztult települések lokalizálásához az újabb kori helynevek vallomását is segítségül hívó kutatók többnyire nem vették figyelembe (vö. SZENTGYÖRGYI 2007, PÁSZTOR 2010). Ezzel a problémával találjuk szemben magunkat például akkor, amikor a mai Juta³ és a szomszédos települések *Juta* ~ *Gyuta* adatait vizsgáljuk. A környező (Kaposvár, Kaposfüred,

³ A Somogy megyei Kaposvártól északnyugatra fekvő *Juta* települést nem vettem fel a névtárramba, mivel ebben a névben valószínűleg nem a *gyóta* közszóval van dolgunk, hanem esetében bizonyára inkább formáns nélküli személynévi helynévadással számolhatunk (vö. +1086, 1180 k.: *Jut*, ASz. 434, FNESz. *Juta*, *Siójut*).

Kaposújlak, Hetes, Várda) településeken ugyanis sok esetben a szomszédos *Juta* település nevét használták fel egy-egy objektum megnevezésére: *Jutai-út*, *Gyutai-út*, *Jutai-sarok*, *Jutai-határszél* ~ *Jutai-határsánc*, SMFN. 128/105, 114, 116, 138/115, 158/35). E *Juta* település közelében található helyek nevei alapján pedig akár a település mainál nagyobb kiterjedésére is következtethetnénk.

Itt érdemes megjegyezni, hogy településnevekből gyakran keletkeztek családnevek is, az ide vonható adatok közül azonban csak alig néhányat említhetünk: HAJDÚ MIHÁLY családnévtára csupán egyetlen mai névviselő neveként említi *Gyótai*-t (2012: 386) továbbá 20 *Jutai*-t (2012: 503), de ismer *Juta* nevet is a korábbi évszázadokból. E csekély családnévi használat arra enged következtetni, hogy a családnevek kialakulásának időszakában, a kései ómagyar korban aligha viselhette sok település a *Jóta* ~ *Gyóta* nevet, talán csak a Tihanyi összeírásban már említett *Jouta* az egyetlen, amellyel ebben az időszakban is számolhatunk.

4.4. A fentebb említett helynévi jelentésekhez kétféle helyragos alak kapcsolódik. Az esetek többségében — ahol persze egyáltalán jelölve van a használatban lévő helyragos forma —, összesen 15 névnél belső helyviszonyrag figyelhető meg: *Gyótába* (SMFN. 96/81, 103/36, 105/115, 106/40, 137/240, 156/47, 166/257, 202/379, 217/450, 226/82, 230/36, 238/27, BMFN. 2: 149/300, 259/158, 270/59). Ezzel szemben az adatok között mindössze két olyan név fordul elő, amelyhez külső helyviszonyrag járul: *Gyótára* (SMFN. 87/352, 208/196).

Ez a megoszlás pedig egyúttal egy sajátos különbségre is rávilágít: a belső helyragos formák minden esetben erdőt jelölő neveken használatosak, míg a települést jelölő *Gyótá*-k külső helyviszonyraggal szerepelnek. Hasonló következtetésre jutott a metonimikus névadás kognitív hátterét vizsgálva RESZEGI KATALIN is: a hegyek és a rajta lévő erdők neveinek viszonyát tanulmányozva megállapította, hogy a helyviszonyt „a kiemelkedések esetében a »rajta« viszsonnyal fejezzük ki, míg az erdők esetében »benne« viszsonnyal minősítjük” (2009: 35–36, vö. még 2012: 98). A nevek ragozása *Gyóta* esetében tehát egyértelműen megmutatja, hogy a névhasználók milyen objektum jelölésére használják az adott tulajdonnévi formát.

4.5. A *Gyótá*-t tartalmazó nevek szerkezetét elemezve további információkhoz juthatunk e nevek keletkezéséről és tágabb történetéről.

Igen feltűnő a *Gyóta* önmagában, egyrészes helynévként való gyakori előfordulása. A mai nevek között húsz esetben, a 19. században pedig 15 adatban (részben egyező, részben eltérő nevekben) találkozunk egyrészes *Gyóta* elnevezéssel. A régiségben a földrajzi köznevek önmagukban állva igen gyakran jelöltek meg tulajdonnévi státusban helyet. Amint azt már a 4.3.2. pontban említettem, a specifikus jelentéstartalommal rendelkező földrajzi köznevek gyakrabban válnak hasadás útján helynévvé, mint az általánosabb fogalmi tartalommal bírók. Ez magyarázhatja a speciális ’legeltetésre használt erdő’ jelentésű *gyóta* földrajzi köznévi helynévalkotásban játszott produktív szerepét is.

A települést jelölő *Gyóta* nevek kétféle úton jöhettek létre, egyrészt úgy, hogy az eredeti erdőnév metonimikus jelentésváltozáson ment keresztül (*Gyóta* 'legeltetésre használt erdő' > *Gyóta* 'település'), másrészt pedig — jellegzetes másodlagos névformákként jelentkezve — úgy, hogy az elsődleges *Gyóta* helynév a *puszta* 'major' földrajzi köznévi utótaggal egészült ki: *Gyóta-puszta* (SMFN. 83/19, 87/352, 166/253, 208/196).

A *Gyóta* ma többnyire nagyobb területek neveként tűnik fel, és a rendelkezésünkre álló források adataiból is arra következtethetünk, hogy a név korábban is kiterjedt területeket jelölhetett a falvak határában. Ezt mutatja egyrészt az, hogy a 19. századi kataszteri térképeken gyakran előfordul, márpedig e forrásokban szinte kizárólag nagyobb területek összefoglaló nevei szerepelnek. Másrészt pedig az is jelzi a nagyobb kiterjedtségüket, hogy gyakran kapnak a *Gyóta* nevek olyan jelzőt, amely arra utal, hogy az ilyen nevű terület két-három kisebb egységeről van szó. Leggyakoribb a *Kis-Gyóta* (ma 11, régen 5 névben, lásd pl. SMFN. 30/81, 87/323, 137/240, 204/39, ZMFN. 247/293 stb.) s névpárja a *Nagy-Gyóta* (3-3 névben, lásd pl. SMFN. 30/80, 137/272, 204/34 stb.). A két jelzős névforma gyakoriságában látható különbségnek bizonyára az lehet az oka, hogy a *Kis-Gyóta* gyakran egyszerűen a *Gyóta* névvel áll korrelációs viszonyban, opozícióban. Gyakorinak mondható még az *Alsó-, Felső-Gyóta* névpár is (3-3 mai és 19. századi névben, lásd pl. SMFN. 208/162, 196, 197, 217/448, 450, 237/14, 15 stb.), de ide számítható a két-két 19. századi *Gyóta alsó* (SMFN. 28/196, 205/201), illetve *Gyóta felső* (SMFN. 28/173, 205/144) megjelölés is. Egy-egy *Keleti-, Nyugati- és Belső-Gyóta* (227/15, 29, 237/16) ugyancsak létezik. A *Gyóta* név ritkábban kapott főnévi jelzőt a denotátum lokális viszonyaira, alakjára, tulajdonosára stb. utalva: *Sarok-, Kerék-, Oláh-, Cseke-, Asztag- és Posta-Gyóta* (ZMFN. 115/83, 120/86, 212/40, 237/48, 243/27, 251/71).

Jellegzetes névszerkezetként tűnik fel továbbá az is, amikor a *Gyóta* név *-i* melléknévképzős alakjához földrajzi köznévi járul. Az ilyen struktúrák egykori helynévi használatra is utalhatnak, ugyanakkor a földrajzi köznevek is igen gyakran tűnnek fel hasonló névszerkezetekben: *Haraszi-erdő, Haraszi-rét* (SMFN. 947), *Legelői-kaszáló* (SMFN. 1024), *Mezei-dűlő* stb. (SMFN. 1043).

A névtárban a legtöbb ilyen név *Gyótai-erdő* alakú (4 mai és 7 régi név, lásd pl. SMFN. 28/196, 93/61, 103/36, 196/7, 202/379 stb.), ezek akár a *Gyóta* eredeti 'legeltetésre használt erdő' jelentésének elhomályosulása következtében is létrejöhetnek. Hasonló, tautologikus névvel találkozunk például a *Sédi-ér* kapcsán: a kihalt *séd* 'patak' közszóból jelentéshasadással alakult *Séd* tulajdonnévhez képző, illetve földrajzi köznévi utótag kapcsolását a név etimológiai jelentésének elhomályosulása magyarázza (vö. HOFFMANN 1993: 132–133). A *Gyótai-erdő* esetében szintén számolhatunk a képzéses kiegészülés ilyen esetével.

Az *erdő* mellett előfordulnak még az ide tartozó nevekben a *mező, határ, dűlő* és *legelő* földrajzi köznévi utótagok is (lásd pl. SMFN. 83/24, 125/72, 134/

193, 145/385, 184/163 stb.), s ezek az adott *Gyóta* nevű hely újabb funkcióját, (nem erdő) jellegét jelzik. Az ott lévő építményre, domborzati objektumra, az oda vezető útra utalnak a hasonló szerkezetű *Gyótai-tanya*, *-tető*, *út* földrajzi köznévi utótagú elnevezések (lásd pl. SMFN. 88/71, 96/92, 166/252, 184/116, 208/195).

Feltűnően gyakori jelenségnek látszik az, hogy egy-egy helyen a *Gyóta* nem egyedüli névként fordul elő, hanem 2-3 belőle alakult név társaságában, azaz névbokorban. Legalább három *Gyóta* névből álló névbokor Somogy megyében hét helyen figyelhető meg, elsősorban a 4.3.2. pontban említett korábbi *Gyóta* településekhez kapcsolódva (Marcali, Kutas, Kadarkút, továbbá Sávoly, Somogy-sárd, Bárdudvarnok, Kálmánca településeken). A névbokrosodás is arra utal, hogy ezek a nevek egy-egy település névrendszerében fontos helyet, nagyobb területet jelöltek, mivel a névbokrok kialakulásának ez a jellegzetes feltétele.

5. Az elavult földrajzi köznévből való alakulása mellett azonban a *Gyóta* ~ *Jóta* helynév pusztá személynévi származtatását sem hagyhatjuk figyelmen kívül. JÁN STANISLAV (1948: 203), valamint KISS LAJOS (FNESz. *Gyótapusztá*) is lehetségesnek tartja, hogy *Gyóta* település neve esetleg régi magyar személynévvél is összekapcsolható. Ilyen személynévek adatolhatók az Árpád-korból: az 1211-es oklevél is említ a Tihanyi-félszigeten egy *Jouta* nevű harangozót (PRT. 10: 504). Az összeírásbeli személynév azonban nemigen lehet sem a magyar *Jut* (+1086: *Jut*, 1138/1329: *Iutu*, ÁSz.) személynév *-a* kicsinyítő képzős származéka (vö. FNESz. *Juta*), s nem származhat a német eredetű *Guta* személynévből sem (vö. FNESz. *Galgaguta*), mivel a *Jouta* névadat az első szótagjában hosszú magánhangzóra utal. Ezt is mérlegelve vethetjük fel talán a fordított névalakulási irány lehetőségét, azt tudniillik, hogy a *Gyóta* nevű személy kapta a nevét *Gyóta* településről. Személynévek ugyanis már az Árpád-korban alakulhattak helynévből formáns nélkül is. BENKŐ LORÁND többször felhívta a figyelmet a formáns nélküli névstruktúra kettős, személynév ↔ helynév változásviszony alapos vizsgálatának fontosságára, a személynévi elsődlegesség mechanikus megállapítása ugyanis megítélése szerint gyakran tévútra vezethet (1998: 44, 2002: 13, 103). Ez a személynévadási mód ugyanakkor a korai ómagyar korban aligha lehetett túl gyakori, egy-két feltehetően e körbe tartozó esettel azonban találkozhatunk: a Tihanyi összeírásban is felbukkanó *Nógrád* személynév (1211: *Neugrad*, PRT. 10: 515) például az ugyanilyen alakú helynévhez képest másodlagosnak tekinthető (vö. FNESz. *Nógrád*). Ugyancsak az 1211. évi oklevél említ egy *Tichon* nevű (PRT. 10: 505) földművest éppen a Tihannyal szomszédos Aszófő faluból, s itt szintén felmerülhet a helynévi származtatás lehetősége, mint ahogyan KISS LAJOS ezt egy 1427-ből való *Techan* személynévvél kapcsolatban is felveti (vö. FNESz. *Hernádtihany*).

6. A *Gyóta* kérdésének további vizsgálatában előrelépést az hozhat, ha a magyar nyelvterület történeti helynévanyagáról is lényegesen több forrás áll majd

rendelkezésünkre, és benne esetleg a gyótá-val is összefüggő újabb, eddig nem ismert adatok szerepelnek. Ezek ugyanis jó eséllyel pontosíthatják a történeti változás itt vázolt menetét, és valamennyire a területi elterjedtség kérdéséhez is további lényeges adalékokkal járulnak hozzá. Egy jóval gazdagabb történeti forrásanyag birtokában tehát a közszó etimológiai eredetének kérdésével is nagyobb bizonyossággal foglalkozhatunk majd.

Irodalom

- E. ABAFFY ERZSÉBET 2003. Hangtörténet. In: KISS JENŐ–PUSZTAI FERENC szerk., *Magyar nyelvtörténet*. Budapest, Osiris Kiadó. 106–128.
- ANDRÁSFALVY BERTALAN 2013. A víz a magyar történelemben. *Magyar Tudomány 174*: 1313–1321.
- ÁSz. = FEHÉRTÓI KATALIN, *Árpád-kori személynévtár. (1000–1301)*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2004.
- BÁBA BARBARA 2011. Pusztai földrajzi köznevek helynévalkotó szerepe az ómagyar korban. A jelentéshasadás. *Helynévtörténeti Tanulmányok 6*: 121–131.
- BALLAGI MÓR 1867. *A magyar nyelv teljes szótára 1–2*. Budapest, Franklin Társulat.
- BÁRCZI GÉZA 1958. *Magyar hangtörténet*. Második, bővített kiadás. Budapest, Tankönyvkiadó.
- BENKŐ LORÁND 1998. *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- BENKŐ LORÁND 2002. *Az ómagyar nyelv tanúságtétele. Perújítás Dél-Erdély korai Árpád-kori történetéről*. Budapest, MTA Történettudományi Intézete.
- BMFN. = PESTI JÁNOS szerk., *Baranya megye földrajzi nevei 1–2*. Pécs, Baranya Megyei Levéltár, 1982.
- CzF. = CZUCZOR GERGELY–FOGARASI JÁNOS, *A magyar nyelv szótára*. Pest, [később] Budapest, Atheneum, 1862–1874.
- Cs. = CSÁNKI DEZSŐ, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában 1–3., 5.* Budapest, 1890–1913.
- DHA. = GYÖRFFY GYÖRGY, *Diplomata Hungariae Antiquissima 1*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992.
- EWUng. = BENKŐ LORÁND főszerk., *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen 1–2*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1993–1995.
- FNESz. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára 1–2*. Negyedik, bővített és javított kiadás. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1988.
- GAÁL FERENCZ 1886. Tájszók. Göcsejiek. *Magyar Nyelvőr 15*: 574–575.
- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza 1–4*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1963–1998.
- HAJDÚ MIHÁLY 2012. *Újmagyar kori családneveink tára XVIII–XXI. század. 1. Adatok*. Budapest.

- HKFT. = *A harmadik katonai felmérés. 1869–1887. A Magyar Szent Korona Országai. (1 : 25.000)*. Arcanum Adatbázis Kft. DVD. 2007.
- HOFFMANN ISTVÁN 1993. *Helynevek nyelvi elemzése*. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 61. Debrecen. Újra-kiadása: Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2007.
- IMRE SAMU 1971. *A mai magyar nyelvjáráások rendszere*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KIRÁLY LAJOS 2003. *Nyelvjárási és névtani vizsgálatok Somogyban*. Kaposvár, Kaposvár Megyei Jogú Város Közgyűlése.
- KISS LAJOS 1995. *Földrajzi neveink nyelvi fejlődése*. Nyelvtudományi Értekezések 139. Budapest.
- KMHsz. = HOFFMANN ISTVÁN szerk. 2005. *Korai magyar helynévszótár. 1000–1350. 1. Abaúj–Csongrád vármegye*. A Magyar Névtár Kiadványai 10. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- KNIEZSA ISTVÁN 1952. *Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- KÖRÉSZ KELEMEN 1873. Tájiszók. Somogyiak. *Magyar Nyelvőr* 2: 375–377.
- LIPSKY Mappa = LIPSKY, JOANNES 1806. *Mappa generalis regni Hungariae*. Pesthini.
- LOSONCZI ZOLTÁN 1918. Egy hangváltozás eredetéről. *Magyar Nyelv* 14: 129–133.
- MAÁCSZ ENDRE 1955. *Földrajzi tájiszótár*. Budapest, H. M. Térképészeti Intézet.
- MKFT. = *A második katonai felmérés. A Magyar Királyság és a Temesi bánóság nagyfelbontású, színes térképei. 1819–69*. Arcanum Adatbázis Kft. DVD. 2005.
- MTsz. = SZINNYEI JÓZSEF, *Magyar tájiszótár 1–2*. Budapest, 1893–1901. Reprint: Budapest, Nap Kiadó, 2003.
- NEMES MAGDOLNA 2005. *Földrajzi köznevek állományi vizsgálata*. Doktori értekezés. (Kézirat.) Debrecen.
- NéprLex. = ORTUTAY GYULA főszerk., *MagyarNéprajzi Lexikon 1–5*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977–1982.
- OkISz. = SZAMOTA ISTVÁN–ZOLNAI GYULA, *Magyar oklevélszótár*. Budapest, 1902–1906.
- OrmSz. = KISS GÉZA–KERESZTES KÁLMÁN szerk., *Ormánysági szótár*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1952.
- PAIS DEZSŐ 1913. *Ság*. *Magyar Nyelv* 9: 356–360.
- PÁSZTOR ÉVA 2010. Elpusztult települések lokalizációjának kérdéséről. Kísérlet a középkori *Süldő* falu azonosítására. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 5: 169–187.
- PRT. = ERDÉLYI LÁSZLÓ–SÖRÖS PONGRÁC szerk., *A pannonhalmi Szent Benedek-rend története 1–12*. Budapest, 1912–1916.
- RESZEGI KATALIN 2009. A kognitív szemlélet lehetőségei a helynévkutatásban. A metonimikus névadás. *Magyar Nyelvjárások* 47: 21–41.
- RESZEGI KATALIN 2012. A mentális térkép és a helynevek. In: NAVRACSICS JUDIT–SZABÓ DÁNIEL szerk., *Mentális folyamatok a nyelvfeldolgozásban*. Pszicholingvisztikai tanulmányok 3. Budapest, Tinta Könyvkiadó. 95–100.

- SMFN. = PAPP LÁSZLÓ–VÉGH JÓZSEF szerk., *Somogy megye földrajzi nevei*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974.
- STANISLAV, JÁN 1948. *Slovenský juh v stredoveku 1–2*. Bratislava.
- SZALAI JÁNOS 1957. Tájszavak a Fejér megyei Polgárdi községből. *Magyar Nyelvőr* 81: 234–244.
- SZENTGYÖRGYI RUDOLF 2007. A Kesztlőcről Fehérvárra menő hadút. *Névtani Értesítő* 29: 23–47.
- SzT. = SZABÓ T. ATTILA szerk., *Erdélyi magyar szótörténeti tár 1–*. Bukarest–Budapest–Kolozsvár, Akadémiai Kiadó, 1975–.
- TESz. = BENKŐ LORÁND főszerk., *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–4*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967–1984.
- TÓTH VALÉRIA 2001. *Névrendszertani vizsgálatok a korai ómagyar korban. Abaúj és Bars vármegye*. A Magyar Névtudományi Társaság Kiadványai 6. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- TÓTH VALÉRIA 2008. *Településnevek változástipológiája*. A Magyar Névtudományi Társaság Kiadványai 14. Debrecen, Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke.
- TÖRÖK GÁBOR 1958. Egy XIX. század eleji tájszógyűjtemény. *Magyar Nyelvőr* 82: 84–91.
- ÚMTsz. = B. LŐRINCZY ÉVA főszerk., *Új magyar tájszótár 1–5*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979–2010.
- VeMFN. 4. = BALOGH LAJOS–ÖRDÖG FERENC–VARGA MÁRIA szerk., *Veszprém megye földrajzi nevei 4. A Veszprémi járás*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 194. Budapest, 2000.
- ZMFN. = PAPP LÁSZLÓ–VÉGH JÓZSEF szerk., *Zala megye földrajzi nevei*. Zalaegerszeg, Zala Megyei Levéltár, 1964.